

A profétai ekstasis és a zene.

1 Sám. 9₁ — 10₁₆ a következőket beszéli:

„Volt egy ember Benjáminból, neve szerint Kis b. Abiel b. Ceror b. Bekorat b. Afiah, benjámíni származású, vagyonos ember. Annak volt egy fia, kit Saulnak hívtak, egy megtermett és szép ifjú, úgy hogy az Izráélfiak között senki se volt szebb őnála: egész fejjel magasabb volt a többi embereknél. Egyszer elvesztek Kisnek, Saul apjának, a nőstényszamarai, amire így szólt Kis az ő fiához, Saulhoz: „Végy magaddal egy legényt, azután indulj neki, keresd meg a szamarakat“. Erre ő bejárta az Efraimhegységet, bejárta Salisa vidékét, de nem akadtak rájuk; végimentek Saalim vidékén, a nőstényszamarak ott se voltak; bejárta Benjámin területét, de nem találták meg. Amikor Cuf vidékére jutottak, így szólott Saul a legényhez, aki vele volt: „Gyere, menjünk haza, nehogy apám, nem bánva többé a szamarakat, miatunk aggódjék“. De szólt amaz: „Egy istenember lakik ebben a városban és az az ember nagy hírben áll; amit csak mond, az mind beválik. Menjünk most oda, talán útbaigazit a dologban, amelyben járunk“. „Ha el is mennénk, válaszolt Saul a legénynek, mit vinnék annak az embernek? Hisz a kenyér kifogyott tarsolyunkból és valami ajándékunk sincs, hogy odaadhatnók az istenembernek. Mi van nálunk?“ A legény ismét így felelt: „Akad nálam egy negyed ezüstsekel, majd odaadom az istenembernek, hogy útbaigazítson minket“*). „Jól van, szólt Saul a legénynek, jér, menjünk“. Azzal elmentek a városhoz, ahol az istenember lakott.

Miközben a városhoz vezető lejtőn felfelé mentek, leányokkal találkozottak, kik vizet merni jöttek ki. Ezeket megkérdezték: „Itthon van a látnok?“ „Igen, feleltek azok, e l ő t t e t e k a l á t n o k é p m o s t j ö t t a v á r o s b a¹⁾, mert áldozati

*) Glossa: Régente úgy szokták mondani Izráelben, ha valaki elment Istent megkérdezni: Jertek, menjünk a látnokhoz. Mert akit ma nabinak hívnak, azt régente látnoknak hívták.

¹⁾ A ritkított szedés azt jelenti, hogy az illető helyen a fordítás eltér a héber szövegtől. A Sámuel könyvek szövegének rekonstruálása Wellhausen érdeme (Text der Bücher Samuelis, Göttingen, 1871). Az emendációk és correcturák indokolása a commentárok (Löhr 1898, Nowack 1902, Budde 1902),

ünnepet tartanak ma az emberek a magaslaton. Mielőtt bementek a városba, egyenest megtaláljátok őt, mielőtt felmenne a magaslatra enni. Mert mindaddig nem esznek az emberek, amíg ő meg nem érkezik; mert ő előbb meg szokta áldani az áldozatot, csak azután esznek a hivatalosak. Csak menjetek fel, most éppen megtaláljátok őt“. Erre felmentek a városhoz. Amint beléptek a kapuba, velök szemben ugyanakkor Sámuel jött kifelé, hogy felmenjen a magaslatra. Egy nappal előbb pedig, hogy Saul jött, Jahve a következőről értesítette Sámuel: „Holnap ilyenkor egy embert küldök hozzád Benjámin földjéről, azt kend fejedelemmé az én népem, Izráel fölött. Ő meg fogja szabadítani népemet a filiszteusok hatalmából. Mert részvétellel látom népem nyomorúságát, amint segélykiáltása hozzám hat“. Ahogy pedig megpillantotta Sámuel Sault, Jahve ezt közölte vele: „Itt van az az ember, akiről azt mondtam neked: ő uralkodjék az én népem“. Saul odalépett a kapuban Sámuelhez és megszólította: „Ugyan mondd csak, hol lakik a látnok?“ „Én vagyok a látnok, válaszolt Sámuel Saulnak. Jer fel velem a magaslatra, ma velem fogtok étkezni Holnap reggel azután útnak bocsátalak téged és mindarról, ami lelkedet foglalkoztatja, felvilágosítást adok. A nőstényszamarakkal azonban, amelyek ma három napja elvesztek, ne törődj, mert megkerültek. Hanem ugyan kié mindaz, ami értékes Izráelben? Ugyebár a tied és a te egész családodé?“ Saul így felelt: „De hisz én csak benjáminita vagyok Izráel egyik legkisebb törzséből s nemzetiségem a legkisebb a Benjámin törzs összes nemzetiségei között. Hogyan mondhatasz hát nekem ilyet?“ Sámuel ezután fogta Sault legényével együtt, bevezette őket az áldozati tor helyiségébe és élére ültette őket a hivatalosoknak, akik mintegy harmincan voltak. Majd odaszólt Sámuel a szakácsnak: „Add csak ide azt a darabot, amit átadtam neked és amiről mondtam, hogy tedd félre“. Erre a szakács felszolgált a combot és a farktövet s odatette Saul elé, amire Sámuel így szólt: „Nesze, itt a maradék, egyél“.) Saul Sámuellel együtt étkezett azon a napon. Amikor azután lejöttek a magaslatról, ágyat vetettek Saulnak a háztetőn és ő aludni tért.

Virradatkor felkiáltott Sámuel Saulnak a háztetőre: „Kelj fel, hogy elkisérjelek“. Saul felkelt és ők ketten, Sámuel meg ő, útnak indultak. Ahogy leértek a város végére, azt mondotta Sámuel Saulnak: „Hagyd meg a legénynek,

fordítások (Kautzsch 1894.) és szövegkiadások (Budde 1884, Kittel 1905) révén könnyen hozzáférhető és únos-úntig ismeretes, így fölösleges azt itt újból megismételni.

¹⁾ A héber szöveg érthetetlen, kielégítő corrigálása idáig nem sikerült.

hogy ő csak menjen tovább előre — és a legény tovább ment. Te pedig állj meg most, hadd közöljek veled egy isteni szót.“ Ezzel vette Sámuel az olajos edényt, ráöntötte fejére, megcsókolta őt és így szólott: „Fejedelemmé kent most téged Jahve az ő népe Izráel felett. Uralkodjál Jahve népén és szabadítsd meg azt ellenségei hatalmából. És ez szolgáljon neked jelül, hogy Jahve fejedelemmé kent téged az ő birtoka felett: Ha majd ma tőlem elmész, két emberrel fogsz összejönni Ráhel sírjánál Benjámin határán Celcahnál, akik azt fogják neked mondani: Megkerültek a nőtényszamarak, amelyeknek keresésére indultál; nem is törődik már apád a samarakkal, hanem érettetek aggódik, azt hajtogatva, mit csináljak a fiam dolgában? Onnan tovább menve, ha majd a Tábortölgyhöz jutsz, ott három ember fog veled találkozni, kik Istenhez mennek fel Bethelbe. Egyik három gödölyét visz, a másik három cipót, a harmadik egy tömlő bort. Azok köszönteni fognak téged és két kenyeret fognak neked adni, amit fogadj el tőlük. Azután Gibeathelohimba érsz, ahol a filiszteus oszlopok állanak. Amint ott belépsz a városba, egy csomó profétával fogsz összejönni, kik a magaslatról szállanak alá. Előttök hárfa, dob, síp és cimbalom, miközben ők magok vad őrjöngésben lesznek. Jahve szelleme akkor rád fog ugrani és te velök együtt fogsz őrjöngeni és más emberré fogsz átváltozni. Ha pedig mindezek a jelek szemedláltára bekövetkeztek, úgy tedd azt, ami éppen kínálkozik, mert az Isten veled van“*).

Amint hátat fordított, hogy eltávozzék Sámuelről, Isten megváltoztatta az ő bensejét és ezek az összes jelek beteljesedtek azon a napon. Elérve Gibeába csakugyan egy csomó proféta jött vele szemben és Isten szelleme rája ugrott és ő közöttük őrjöngött. Amikor azután mindazok, akik őt előbből ismerték, látták, hogy ő a profétákkal együtt őrjöng, így szóltak az emberek egymáshoz: „Mi történt a Kis fiával? Hát Saul is a profétákhoz tartozik?“ Egy másik pedig onnan azt mondotta: „És ugyan kicsoda az ő apjuk?“ Ezért vált közmondássá: Hát Saul is a profétákhoz tartozik? Majd abahagyva az őrjöngést, h a z a m e n t. Otthon megkérdezte Saul nagybátyja őt és legényét: „Hol jártatok?“ „Kerestük a samarákat, válaszolt Saul, de mert sehol sem akadunk rájuk, elmentünk Sámuelhoz“. „Mondd csak, folytatta Saul nagybátyja, mit mondott néktek Sámuel?“ „Azt mondotta, hogy megkerültek a samararak“, felelte Saul az ő nagybátyjának.

* Redaktor: És menj le előttem Gilgálba; majd lejövök hozzád, hogy égőáldozatokat mutassak be, békeáldozatokat végezzek. Hét napig várj, amíg eljövök hozzád és tudodra adom, mit cselekedjél.

De amit a királyságról beszélt Sámuel, arról nem szólt neki semmit“.

Ez a közlemény képezi alapját a további fejtegetésnek.

*

Az ótestamentomi történeti könyvek forráskritikájának mai állása nem valami örvendő. Az a huszonöt esztendő, mely Wellhausen alapvető munkája óta elmúlt, folytonos bomlást jelent és nem közeledést. Csak a fundamentum maradt közös, ami azon kívül fekszik, egyéenként különböző. Mindenki a maga ízlése szerint boncolgatja a szöveget, a maga jótetszése szerint osztályozza a forrásokat, állapítja meg azok keletkezési idejét és helyét, beszél azok sorsáról és átalakulásairól. Keresve is alig található manapság két ó-testamentomi kutató, aki a forráskritika részletkérdéseiben csak megközelítőleg is egyértelmű volna. Szinte beláthatatlan zürzavarrá változott az Ó-Testamentum analysisének e munkamezeje. Szemléltető bizonyítékul szolgálhatnak e tekintetben azok a tabellák, amelyeket Löhr és Nowack csatolnak a Sámuelkönyvekről írt commentárjukhoz¹⁾.

A mondottak alól 1 Sám. 9₁—10₁₆ se kivétel. A differentiak ugyan nem oly messzemenők, mint egyéb szakaszoknál, de elég nagy számuak és elég lényegesek. Az egység kérdése nem vita tárgya. Még nem akadt oly szenvedélyes kritikus, ki a fenti közleményt két vagy több parallel forrásra bontotta volna fel. Abban is egyetért mindenki, hogy Saul hazaérkeztével az elbeszélés nincs befejezve, hogy 9₁—10₁₆ csak bevezetés, melynek további fonala a 11. 13. és 14. fejezetben maradt meg. Elütők azonban a nézetek, hogy visszafelé mily kapcsolatban áll a perikopa. A nézeteltérés azon felfogásból folyik, amelyet kiki a Sámuelkönyvekben található forrásokról a magáénak vall. Budde és társai úgy vannak meggyőződve, hogy a Birák és Sámuel könyvének forrásai közvetlen folytatásai a Hexateuch két forrásának, a Jahvistának és Elohistának. J és E, kik nem egyes személyek, hanem évszázadokon át fennálló iskolák, sajátos modorukban összefüggően feldolgozták Izráel történetét a teremtéstől Dávidig. A későbbi kor a két munkát compilálta, így jöttek létre az említett történeti könyvek. 1 Sám. 9₁—10₁₆ J-ből vett rész²⁾, tehát oly láncszem, melynek nemcsak előre,

¹⁾ „In den Erzählungsbüchern des alten Testaments liegt die Sache ganz anders, und auch dort kann die literarische Analyse zum Kinderspiel ausarten“, (Wellhausen, Einleitung in die drei ersten Evangelien 1905. 57. old.) A diabolus rotæ Budde Károly Marburgban.

²⁾ Cornill, Einleitung in das Alte Testament, 2. Aufl. 1892. 110. old.: Stammt alles Uebrige in 1—15 aus E, so liegt es nahe für die ältere Traditionsschicht 9₁—10₁₆. 11. 13. u. 14. an J zu denken. — Nowack, die Bücher

de visszafelé is megvolt az összeköttetése. Viszont mások hallani sem akarnak J és E-ről a Hexateuchon kívül. A Sámuelkönyv forrásai egyes kiváló egyének életrajzai, melyek eredetileg önálló művek voltak s melyeknek töredékei csupán a redaktorok szecirozó munkája folytán kerültek egymás mellé. 1. Sám. 9₁—10₁₆ kezdő szakasza egy külön forrásnak, mely Saulról beszélt s melyet ép ezért Kittel S-sel jelöl. Az elbeszélésnek van folytatása, de nincsen előzménye¹⁾. A felfogások e különválása maga után vonja a közlemény szerzetési idejéről és szerzetési helyéről a nézetek különbözőségét. A Jahvistaiskolának működése állítólag 850—625-ig terjedt s hazája Juda volt²⁾. Ez időközből származik tehát a Saul és Sámuel találkozásáról szóló elbeszélés, mondja az egyik fél, legfeljebb a 9. század végéről és bizonyára Judából³⁾. Az ellenpárt viszont azt bizonyítgatja, hogy a Saulforrás mindenestre eframi termék, közelebbről a Benjámin-törzs szellemének produktuma és hogy feljegyzésének ideje hozzávetőleg I. Jerobeam kora, vagyis a 10. század utolsó évtizedei⁴⁾. A két nézet közötti távolságot a *compromissum*

Samuelis. 1902. 39. old.: Es wird sich schwerlich bestreiten lassen, dass die hier zu Worte kommende Quelle unter den im Pentateuch hervortretenden J am nächsten steht. — Budde, Die Bücher Samuel, 1902. 57. old.: Nachdem in Cap. 4—6, der Geschichte der Lade, auch eine jahvistische Grundlage nachgewiesen ist, darf man die hier beginnende Erzählung von Sauls Anfängen (Cap. 9. 10_{1—16}, 11. 13. 14.) daran unmittelbar anschliessen. Budde, The Books of Samuel (S B O T) 1894, 7. 8. old. Legelőször a Die Bücher Richter und Samuel, ihre Quellen und ihr Aufbau-ban Giessen, 1890.

¹⁾ Kittel, Geschichte der Hebräer, II. Halbband, 1892. 16. old.: Ein altes E und J erheblich vorangehendes Lied (Gen. 49) zählt uns die Stämme Israels der Reihe nach her nach Eigenart und Schicksal, wie sie in der alten Heldenzeit sich gestaltet hatten: die nächste Stufe der schriftstellerischen Arbeit war wohl die Ausfüllung derartiger Skizzen mit Fleisch und Blut, die Schaffung von Einzelbildern über die Kämpfe und Erlebnisse der Stämme und Stammgruppen in der Heldenzeit. Eine Entscheidung über diese Angelegenheit ist damit nicht geliefert. Wohl aber ist der Rechtstitel nachgewiesen, unter dem wir handeln, wenn wir für die Erhärtung der Behauptung eines hervorragenden Anteils von E und J an der Geschichte der Zeit nach Josua zwingende Beweise verlangen und mit bestimmteren oder unbestimmteren Möglichkeiten uns nicht begnügen. U. o. 29. old.: Budde hält unsere Quelle S für die E analoge Fortsetzung von J. Positive Gründe lassen sich hierfür wenige geltend machen. Wofern nicht etwa der weitere Verlauf unserer Quelle die Gleichung rechtfertigen sollte, werden wir auf sie verzichten dürfen.

²⁾ Cornill, Einleitung, 56. old.: Also zwischen 850 und 625 ist J entstanden. U. o. 51. old.: Männer von der Bedeutung eines Schrader, Reuss, Kuenen weisen wie E, so auch J dem Nordreiche zu; mir scheint die von Ewald, Dillmann, Wellhausen, Stade und Budde vertretene Meinung, dass er vielmehr dem Reiche Juda angehört habe, vorzuziehen.

³⁾ Nowack, id. m. XVI. old.: 9. 10_{1—16} ist der ältere Bericht, doch kann keine Rede davon sein c. 9. 10_{1—16} zu nahe an die Ereignisse heranzurücken.

⁴⁾ Stade, Geschichte des Volkes Israel. 1887. I. 209. old.: der

felfogások különböző árnyalatai töltik ki. Persze akadnak oly óvatos kritikusok is, kik lemondanak e kényes kérdések megoldhatóságának reményéről és megelégszenek a legáltalánosabb nyilatkozatokkal.

Mindez azonban, bár érdemes a megemlékezésre, itt alárendelt jelentőségű. Minket az érdekel, hogy történeti szempontból mi az értéke 1 Sám. 9₁—10₁₆-nak? Mennyire hívek adatai, megbízható-e a tudósítás, mit magában foglal? A felelet mindenütt megegyező. Kik még az imént divergens irányban haladtak, most megint összetalálkoznak. Mindenki egyetért abban, hogy igen becses történeti forrás fekszik az olvasó előtt. Szerzőjét nem vezérli tendentia, a közlemény menete egyszerű és természetes¹⁾. „Úgy érezzük magunkat, mintha a zsidó iskolából a szabad levegőre kerülnénk, midőn az előző elbeszéléstől erre az elbeszélésre megyünk át“²⁾. Ami itt feltárul, az valódi élet, egy gondosan fentartott darab a régi Izráel életéből. Ha itt-ott indokolt is a gyanítás, hogy az az idő, mikor még csak közszájon forgott a hagyomány, arra főleg a formában és színezetben módosítólag hatott³⁾, a lé-

zweite Bericht (= 9. 10₁—10₁₆. 11. 13. 14.), welcher jedenfalls ephraimitischen, vielleicht benjaminitischen Ursprungs ist. — Kittel, id. m. 31. old.: Den Ereignissen am nächsten stehen die Berichte in S, zuerst Kap. 11. 13. 14, sodann 9₁—10₁₆. Gleichzeitig ist aber auch jener nicht, doch scheint er nicht erheblich von den Ereignissen abzustehen. 32. old.: Etwas jünger als dieses Stück ist das andere 9₁—10₁₆. . . . Dürfte man auch annehmen, dass 11. 13. 14. noch unter Saul oder David geschrieben seien, so wird dadurch jedenfalls für die Quelle S als Ganzes eine etwas spätere Zeit gefordert. Darf man aus der grossen Zuneigung für Saul, die aus Kap. 9. spricht, als Heimat von S das Nordreich erschliessen, so wäre die Vermutung, dass die Quelle geradezu aus Sauls Stamm Benjamin stamme, ansprechend. Im Zusammenhang mit dem eben berührten Punkte wäre dann etwa die Zeit Jerobams I. als Abfassungszeit von S anzunehmen.

¹⁾ Stade id. m. 209. old.: Dieser erzählt in einem natürlichen Pragmatismus und weiss nichts von einem beständigen Eingreifen Jahves. 213. old.: (er) ist frei von Tendenz, er erzählt einfach und natürlich. — Wellhausen, Die Composition des Hexateuchs und der historischen Bücher des Alten Testaments, 3. Aufl. 1899. 243. old.: Sie allein hat historischen Wert. — Kittel id. m. 28. old.: Sodann ist S eine Quelle von hohem geschichtlichen Wert. — Löhr, Die Bücher Samuels, 1898. XXX. old.: Wir haben hier eine Darstellung wirklich historischer Vorgänge. — Cornill (idézve Löhrnél XXVIII. old.): . . . historische Quelle ersten Ranges trotz einer gewissen Inkonnnität des beiderseitigen Bildes Sauls. — Budde, Die Bücher Samuel, XX. old.: Die grössere geschichtliche Glaubwürdigkeit kommt natürlich der Quelle J zu. . . Im Ganzen macht J in Samuel den Eindruck einer geradezu vorzüglichen Geschichtsquelle. — Nowack, id. m. 39. old.: Von allen Seiten ist demnach auch anerkannt, dass diese Erzählungsreihe c. 9. 10. ₁—₁₆, die historisch werthvolle und ältere ist. — Kautzsch, az Ó-Testámentom fordításához csatolt Abriss der Geschichte des alttestamentlichen Schrifttums 149. oldalán: Die Saulsgeschichten in 1 Sam. 9 - 14 enthalten eine Fülle zuverlässiger geschichtlicher Überlieferungen.

²⁾ Wellhausen, Comp. u. o.

³⁾ Wellhausen, Comp. 243. old.: nur die idyllische Form der Begegnung

nyegben 1 Sám. 9₁—10₁₆ teljesen megfelel a történeti valóságnak. Az istenember, ki egy falat kenyéért vagy valami csekély ajándékért útbagazít, a magaslaton történő áldozás és avval összekötött lakoma, a lakomahelyiség, az olajjal való megkenés és csók csupa jól megőrzött részlet és megbízható adat. Különös fontosságot kölcsönöz a forrásnak, hogy egyedül ez tudósít hitelesen a királyság keletkezéséről Izráelben és egyedül ez tartotta fenn híven a történeti Sámuel alakját.

A forrásnak e jelleme már magában elegendő kezesség arra, hogy a profétákról szóló közlemény szintén hű és a valósággal megegyező. De szavahihetőségét erre vonatkozólag egyéb helyek is igazolják, melyekből a tudósítás ellenőrizhető és egy és másban kiegészíthető. Izráelnek déli részén ez időben sajátságos alakok bukannak fel. Nem egymagokban jelennek meg, de mindig csoportosan. A nép nabíknak nevezi őket. A furcsa társaságnak tagjai a szegénység és nyomorúság osztályából verődnek össze. Olyan jöttment emberek, kiknek családjáról senki se tud semmit, kikkel senki sem érzi magát rokonságban. Táplálékukról a mező és az irgalom gondoskodik, mely nem utasítja el e koldusokat ajtajától. Egy helyen nem tartózkodnak hosszabb ideig, életök vándorlás faluról-falura, majorról-majorra. A csapattal zenészek mennek, ha ugyan szabad e kifejezést ez emberekre alkalmazni. Egyiknél dob van, a Kelet legkedveltebb instrumentuma, mely ma ép oly sűrűn használatos, mint régente. Durva fikorong ez, egyik oldalán bőrrrel bevonva, mit pusztá kézzel ver a muzsikus. Másiknak nádból csinált síp a felszerelése. A harmadik és negyedik húros hangszeret visz magával, a kinnort és a nebelt. Amaz primitív alakja a hárfának, egyszerű fakeret, hosszában kifeszített húrokkal. Utóbbi egészen olyan, mint a nálunk közismeretes hordozható cimbalom. Mindkettőnek hű rajzát megőrizték az asszír és egyiptomi emlékek. A társaság egyéb tagjai a tulajdonképpeni nabik. Ha vándorlás közben emberek közé jutnak, a csapat elrendezkedik. A muzsikusok a menet élére állanak és megkez-

und die Vorstellung, als sei Saul, dem Anfang an Jonathas zur Seite stand, damals noch ein nicht ganz mündiger Haussohn gewesen, ist aufzugeben. — Löhr, id. m. XXX. old.: Auch diese alte Darstellung ist beherrscht von religiösen Gesichtspunkten und sagenhafter Ausschmückung. — Stade, id. m. 214. old.: Doch hat derselbe kaum Recht, wenn er 9₁ ff. Saul als unmündigen Sohn darstellt . . . Saul wird ein selbständiger, wahrscheinlich ein berühmter Kriegermann gewesen sein, dem Namen nach wohl Samuel schon längst bekannt, als dieser zufällig seine persönliche Bekanntschaft machte. Wie sie bekannt geworden sind und was sie mit einander geredet haben, wird keiner einem dritten anvertraut haben. Was der zweite Bericht hierüber erzählt, das wird lediglich nur durch Combination der Thatsachen erschlossen worden sein, es ist eine Vermuthung des Erzählers oder seiner Gewährsmänner.

dődik a zene. A dobos veri a dobot, a sípos sípol, a hárfás és a cimbalmos vékony pálcikával pengeti a húrokat. Az eredmény a hangoknak zűrzavaros keveréke, süketítő lárma és ép nem az, amit zenének lehetne nevezni. De a keleti ember füle másképp van alkotva, mint a nyugatié. Számára sem harmonia, sem melodia nem létezik. „A Nilustól kezdve az Eufrátig sehol érzéket az összhangzatos akkordra és a művészi hanglejtésre nem találunk¹⁾. Még a dalnál is a melodia csak néhány hangra terjed és nem egyéb folytonos ismétléseknél²⁾. Némi változatosságot csak a hang erősödése vagy gyengülése hoz e monotóniába. Így van a jelenben, így volt a múltban, így volt Saul korában is. Miután a hangszerek zsvajva egy ideig eltartott, következik a nabik szereplése. Izgatott mozdulatokat kezdenek végezni. Ugrálnak, nagy sebességgel körben forognak. A vad táncot zűrzavaros kiabálással, ordítással, üvöltéssel kísérik. A szemlélő előtt úgy tűnnek fel, mintha őrzöngő bolondok volnának³⁾. A mozgások folytonosan gyorsulnak, az ekstasis fokozódik. Egyesek önmagukat tépdésik, leszaggatják a ruházatot, míg nem elveszítik öntudatukat, hanyattvágódnak és görcsök között fekvé maradnak⁴⁾. Az összesereglett emberek kíváncsian

¹⁾ Schneller, A szent föld, 1899. 102. old. U. o. 108. oldal: A kifejlődött Dávid-féle zsolnári zene igen sok zeneszert ismert. De itt sem szabad művészies harmoniára gondolnunk. Ez a keletiek természetének nem felel meg. Élénkebb vagy tompább árnyalatú hatalmas hang szolgál örömenek, vagy fájdalomnak megfelelő kifejezésére. U. o. 109. oldal: Külömböző nemű hangszerek harmonikus összhangzására, mint a mi zenekarunknál, szintén nem gondolhatunk.

²⁾ Dalman, Palestinischer Diwan, 1901. XXVII. old.: Wichtige Eigentümlichkeiten des Gesanges der Bauern und Beduinen sind, dass meist nur eine einzige Tonphrase vorhanden ist, welche bei jeder Zeile des Verses wiederholt wird und dass der Tonumfang der Melodie eine Quarte selten überschreitet. Dieser Charakter der arabischen Volksmelodie, welcher beim Gesang unzählige Wiederholungen desselben musikalischen Gedankens zur Folge hat, macht länger fortgesetztes Anhören arabischen Volksgesanges recht ermüdend. Indes der Orientale liebt diese Eintönigkeit. Stundenlangem Gesang meines Maultiertreibers lauschten meine beduinischen und bäuerlichen Gastfreunde mit nie erlahmendem Interesse, obwohl er nur die beiden Melodiephrasen des Kasid dabei zu Gehör brachte. Man wird kaum fehlgehen, wenn man den Psalmenmelodien der alten Hebräer denselben Charakter zuschreibt.

³⁾ A későbbi időben is nabi = mesugga, bolond, eszeveszett. 2. Kir. 9¹¹: (Miután a ben nabi eltávozott), Jehu kiment társaihoz s ezek így szóltak hozzá: Na, mi van? Miért jött hozzád ez az eszeveszett? Hos. 9⁷: bolond a nabi, a szellem embere eszeveszett. L. továbbá Jer. 29²⁶-ot.

⁴⁾ 1. Sám. 19.^{23, 24}: Saulra is rászállt a ruah elohim és ő is nabi-módra őrzöngött. Majd ő is ledobálta ruháit és metzelenül feküdt egész nap és éjjel. A nabik ekstasisának tanulmányozására igen tanulságos a Baalprofétákról közölt leírás 1. kir. 18-ban. Ezek reggeltől délig folytonos kiabálás között sántikálva körülugrálják az oltárt; dél felé már vadul ordítanak és „szokásuk szerinti“ kardokkal és dárdákkal vagdosják magokat, míg a vér végigcsurog rajtuk; a dél elmúltával őrzöngésbe esnek.

nézik a látványt. Ez időben még ujdonságszámba mehetett az Izráelben. A hatás sem marad el. A lelki izgalmak iránt fogékonyabbakat magával ragadja az ekstasis inficiáló eroje. Ők is a nabik módjára viselkedni kényszerülnek. Velök ugrálnak, kiabálnak, őrjöngenek. Így történt Saullal, kit pathetikus lelki alkotottsága mindennemű suggestiók iránt felette érzékenynyé tett. Az izgatottság lecsendesülésével azután nabik és nézők elválnak, kiki megy a maga dolgára. Az okot, hogy miért járnak-kelnek e nabik szerte az országban és miért rögjönöznek ily jeleneteket az emberek szemeláttára, a forrás nem mondja meg, de a körülményekből nem nehéz azt kitalálni. A filiszteusok elleni szabadságharcnak agitátorai ők a maguk módja szerint. Másutt versben, dalban, beszédben tör ki az elkecserevés; a szó van hivatva, hogy a tömeget mozgásra indítsa. A sémi embernél a szó helyére a cselekvés lép. Ez felel meg az ő sajátos pszichének. Cselekedetekben fejezi ki gondolatait, érzelmeit, szándékát, cselekedetekkel igyekszik másokat cselekvésre bírni. A fanatikus nabik ekstatisus handabandával bebarangolják az országot, hogy az apathikus lakosságot ekstasisba hozzák elnyomóikkal szemben. Céljuk egy titkos politikai szövetségzet célja, eszközük a primitív Keletnek primitív eszköze. Ki első sorban vallásos színezetet ad a jelenségnek, oly körbe játszsza át a mozgalmat, ahol ép nem volt annak súlypontja.

1 Sám. 9₁—10₁₆-ból világos, hogy a proféták és a zene egybetartoznak, hogy közöttök valami összefüggés van. Viszont homályos, hogy miben áll az összefüggés? A forrás erről hallgat, de ép e hallgatásával alkalmassá válik arra, hogy az analysis kiinduló pontjául és alapjául szolgáljon. Felületes megfigyelés hajlandó lehetne a kapcsolatot holmi különbségekben keresni. A muzsikuskok talán azért szükségesek, hogy a nabik mozdulatait zenével kísérvék, az ütemet adják hozzájuk. De a nabik mozgása nem egyszerű tánc, hanem őrjöngés, minél a taktusnak aligha volna értelme. Vagy azt gondolhatná valaki, hogy talán heroldokként fungálnak: megelőzik a csapatot és zenével figyelmeztetik a környék apraját-nagyját, hogy megérkezett a társaság, amint az olasz komédiásoknál szokás. Ez meg a leírással áll ellenmondásban, amely szerint a zene javában szól „miközben a proféták vad ekstasisban vannak“. Azután a régi Izráelben a hangszerek ilyen alkalmazása nem ismeretes. A kapcsolat valahol mélyebben rejlik. A zenészek nem üres parádénak vonulnak fel. Művészkedésöknek a nabik sajátosságával, az ekstasisal kell connexusban lennie. Ez feltételezi amazt. A probléma tehát concréttabban így formulázódik: micsoda az összefüggés a profétai ekstasis és a zene között?

A kérdés két szempontból vizsgálható: a múlt és a jelen szempontjából, más szóval az ethnographus és a psychopatha szempontjából. Előbbit az érdekli, hogy maga az egykori Izráel minőnek gondolta a kapcsolatot? A szereplőknek és a nézőknek megvolt a maguk felfogása, hogy miért szükséges az a zűrzavaros muzsika a profétamódon való viselkedéshez. Ha valaki ez iránt megkérdezte volna őket, magyarázatát adták volna. Hogyan hangzott volna a magyarázat? Mit válaszolt volna az a Saul korabeli izráelita? A nép gondolkozásának megismerése és megértése az ethnographus célja. A felelet, amivel beszámol, magának a népnek felelete. Ennek megtalálásával el is végezte feladatát. A psychopatha a nép véleményével nem törődik. Nem azt tudakolja, mit tartottak ezelőtt sok száz esztendővel az összeköttetésről, de mi volt az összeköttetés valóban? Az ekstasis abnormis pszichikai jelenség, mely megfigyelhető a múltban épúgy mint manapság, Izráelben épúgy mint Indiában vagy Szibériában. Mesterségesen is előidézhető éhezéssel, dohánynyal, szeszszel és mindenféle narkotikus szerekkel. E mesterséges eszközök között helyet foglalhat esetleg a lárma, zaj, zsvaj, zene. Zene és ekstasis okozati viszonyban lehetnek egymással. Hogy ez mikép játszódik le, azt a psychopatha van hivatva elmondani. A felelet, amiről beszámol, a psychopathia jelenlegi állásának tudományos felelete.

A felvetett problémát teljesen persze a két szempont együttes kiejtése oldja meg. Az alábbiak nem terjednek ki mindakettőre. Csupán az egyik részszel foglalkoznak, a kérdés ethnographiai részével.

Mi a közvetlen oka a nabik ekstasisának? Sajat meggyőződésük szerint mi indítja őket arra, hogy ugráljanak, körben forogjanak, őrzöngjenek? A szöveg világosan beszél. „A ruah Jahve, Jahve szelleme akkor rád fog ugrani és te velök együtt fogsz őrzöngeni“, mondja Sámuel Saulnak; „és a ruah elohim, Isten szelleme rája ugrott és ő is közöttök őrzöngött“, folytatja az elbeszélő. Saul azért jutott ekstatikus állapotba, mert beléje szállt a ruah Jahve, vagy a ruah elohim, ami ugyanaz. A szellem kényszerítette őt a szokatlan mozdulatokra, az változtatta őt más emberré. Ami Saulról áll, áll a profétákról is. Az eredmény azonossága az ok azonosságára utal. A nabikban is a ruah dolgozik, a ruah „taszígálja“, „lökdösi“ őket, okozza, hogy rendkívüli viselkedést tanúsítsanak.

A ruah Jahve vagy ruah elohim az Ó Testámentomnak csaknem minden könyvében előfordul. A régiék töredékeiben épúgy fellelhető, mint a fiatalok irataiban. Amit róla előbbiek és utóbbiak külön-külön mondanak, abból nem lehet egységes

képet összeállítani. Ez természetes is és csodálatos volna, ha nem így volna. A képzet Izráel animistikus korának maradványa, mely mint survival a Jahvismusban tovább folytatta életét, annak fejlődésével együtt fejlődött. Sőt azt túl is élte, midőn átlépett a keresztyénségbe és az iszlámba. Az átalakulás, amelyen Izráel gondolkozásában keresztülment, még világos és átlátszó, daczára a hagyomány fogyatékos-ságának és hiányainak. Hogy egyik-másik német theologus rendszertelensége a világosságot sötétséggé változtatja, azért nem a fennmaradt anyag felelős.

A ruah Jahve története az Ó Testámentomban két részre oszlik, a profetismus előtti és utáni időre. Közben a proféták foglalnak helyet, kik az átalakítást végrehajtják. Mint egyebütt, itt is a tisztogatás munkáját ők végezték. Az Istenképzetet finomítva szükségszerűen átídomították mindazt, ami avval összefüggött, így a ruah Jahvét is. Még az időpont is meghatározható, amikor a fejlődés a megváltozott mederbe terelődött. A módosult felfogás első nyomai az ó-testamentomi irodalomban Jesajásnál és Michánál találhatók¹⁾; joggal felvehető, hogy csakugyan a 8. század második fele volt az a határ, amely az ujat a régitől elkülönítette. Innen kezdve más a képe a ruah Jahvének, más a jellege, hatása, mások a tulajdonságai, mint előzőleg, ha mindjárt az apáktól öröklött kifejezések archaismusokként itt-ott továbbélnék is a használatban. Charakteristikus alapvonása mostantól fogva a ruah Jahvének, hogy az egy része a Jahvéban levő szellemnek. Egy darab *πνευμα* Jahve *πνευμα*-jából. Mint ilyen isteni erő, de csakis erő és semmi egyéb. Nincs sem személyisége, sem önállósága. Cselekvőképessége sincs csupán, hatóereje. Nem agens, hanem instrumentum, ami valaminek előidézésére szolgál. Aki cselekszik, az egyedül Jahve. A mindeneket intéző Isten mellett az egykor működő hatalmak pusztá eszközökké süllyedtek alá. Jahve adja valakibe belé (Ez. 36₂₇ 37₁₄), helyezí valakire rá (Jes. 42₁), önti ki (Jes. 44₃ Jo. 3₁₋₂) az ő szellemét, tölt meg valakit (Ex. 31₃) az ő ruahjával.²⁾

¹⁾ Jes. 11₂ és Mi. 3₈. Utóbbi helyen Wellhausen (Die Kleinen Propheten, III. Aufl. 1898. 141. old.) és utána Nowack (Die Kleinen Propheten, 1897. 203 old.) ok nélkül törli a ruah Jahvét.

²⁾ A ruah Jahvének a mondatban rendesen az objektum helye jut. Hol az subjectum, ott az állítmány passiv állapotot fejez ki: a ruah Jahve rajta nyugszik a Messiáson (Jes. 11₂), rajta van Oihnielen és az evangelistán (Jud. 3₁₀ Jes. 61₁ v. ö. 2 Chron. 15₁ 20₁₄), ráesik a profétára (Ez. 11₅), kotlik a chaoson (Gu. 1₂) Izoláltan áll az a néhány nyilatkozat, amelyben az állítmány aktiv értelmű. De ezek közül 2 Chron. 24₂₀ ügyetlen utánzása Jud. 6₃₄-nek; Jes. 63₁₄ és Zsolt. 143₁₀-ben a szerző a ruah Jahve alatt a malak Jahvét érti; Hi. 33₄ pedig csak annyit mond, hogy minden lényt Isten teremt azáltal, hogy ruahot ad neki (Zsolt. 104₃₀ Hi. 27₃). Említésre érdemes, hogy az exiliuntól kezdve a ruah Jahve és a ruah elohim kifejezés mind ritkábbá válik és helyette Jahve szájában az én ruahom, Izráelében a te ruahod használatos.

A felsorolt igék a ruah passiv jellegén kívül egyebet is bizonyítanak. Kiténik belőlük, hogy ez az idő — és itt a két korszak találkozik — anyagnak képzeli a ruah Jahvét. A szó alapjelentése még világosan él a köztudatban. Ki róla beszél, az előtt a mozgó levegő képe lebeg. Valami légnemű fluidumra gondol, mit egyik tartóból a másikba lehet töltögetni. De — és itt a két korszak felfogása markánsan elválíék egymástól — ez a fluidum csendes és nyugodt, a miből minden viharos és háborgó elem hiányzik. Jahve, egykor a fergeteg Istene, a békés szellő Istenévé lőn, ennek megfelelőleg az ő ruahja is a szelídség és nyugalom vonásait öltötte magára. A hatás, amit a ruah Jahve előidéz, különböző. Néha materiális gyarapodás jár a nyomában. „Kiöntöm ruahomat magvadra és áldásomat hajtásidra és sarjadnak mint a fű a víz között, mint a fűzfák vízdús patakok mellett“, mondja Jes. 44₃₋₄ (v. ö. Jes. 32₁₅. Gn. 1₂). De ez a ritkább eset. Legtöbbször szellemi javakat közöl az emberekkel. És pedig a legvegyesebb fajtából. Jelenléte egyiknél okosságban, értelemben, tudásban és mindenféle ügyességben mutatkozik úgy hogy az illető mesterműveket tud kieszelni, aranyban, ezüstben és rézben dolgozni, köveket metszeni befoglalásra, fát faragni, szóval mindenféle munkát elvégezni (Ex. 31₃₋₅). Mások képesekké válnak általa, hogy profétáljanak, álmokat álmodjanak és látományokat lássanak (Jo. 3₁₋₂). A Messiásnál a bölcsesség, belátás, tanácsadás, Jahveismeret és Jahvefélelem forrása, hogy igazságosan ítélje a nyomorultakat és jogosan döntsön az ország alázatosainak (Jes. 11₂₋₄), a proféta meg a beszéd charismáját veszi benne, hirdetni Jákobnak az ő vétkét és Izraelnek bűnösségét (Mi. 3₈). De akár ez származik belőle, akár az, a hatás] soha sem pillanatnyi és nem egy alkalomra szóló. Hol a ruah Jahve egyszer megjelent, ott meg is marad és vele az őt követő nagy átalakulás. A Messiás mindig bölcs és belátó és igazságosan ítélő, a művész bármikor képes mesterműveket kieszelni, a proféta Jákob bűnei ellen prédikálni. Ha a nép egyszer Jahve ruahját vette, írja Ezéchiél (36₂₇), állandóan az ő törvényei szerint fog járni, parancsait megőrizni.

A profetismus előtti idő még ment a theologizáló okoskodástól. Gondolkozását nem szabályozza valami systema, amelyben a képzetek osztályozva a magok rendje szerint helyezkednek el. Az egész szellemi élet az erjedés állapotában van. A különböző eredetű elemek összevisszaságban kavarnak egymás mellett. Paganismus és Jahvismus, Jahvismus és kanaanitismus még nem váltak ellentétekké, az incompatibilitás felismerésének és energikus hangoztatásának ideje nem érkezett el. Az absorbeálás munkája Jahve javára ugyan már megkezdődött, de az észrevétlenül és öntudatlanul

és mechanikusan történik. Csak a nevek cserélődnek el, a mi mögöttök rejlik, az változatlanul a régi. Példa reá egyebek között a ruah Jahve is, a melynek egyik felét a pogányság, másikat a Jahvismus szolgáltatta és a melynél az új vignetta alatt is a régi bor maradt forgalomban.

A pogány Izráel vallása lényegében polydämonismus. A képzelet telve mindenféle titokzatos és kiszámíthatatlan lényekkel, amelyek az embert mindenütt környékezik, dolgaiba lépten-nyomon beleavatkoznak és majd használnak, majd kárt és bajt okoznak. A dämonok egy nagy közösséget alkotnak épúgy mint az emberek, különböző alosztályokkal. Általános nevök szellem, ruah. Még az újtestamentomi idő is így ismeri őket. A speciesek jelzésére azonban egyéb kifejezések is előfordulnak: száraf, nāhās, 'alūqa, száir, sēd, jiddeoni, ób, refaím¹⁾. Tulajdonnevök nincs, mert individualitásuk sincs²⁾. E tekintetben teljesen elütnek az Istenektől. „Náluk a faj, a nem minden, a személy mondhatni semmi³⁾. Lényök szembeütlő ellenmondást tartalmaz, legalább miszámunkra. Szellemek és mégis anyagból vannak. Persze az ellenmondást nem érzi a primitív Izráel, amely a kettőt még nem tudja elkülöníteni. Szellemi, helyesebben levegőszerű alkotottságuk lehetővé teszi nekik, hogy mindenütt és láthatlanul jelen legyenek. Akárhová fordul az ember, dämonok veszik körül, minden tettébe észrevétlenül belekotnyeleskednek. Főleg a pudendával összefüggő mindennemű cselekmények iránt érdeklődnek. Assistálnak a szükség elvégzésénél, a coitusnál, a szülésnél⁴⁾. De ha övék is az egész világ, vannak bizonyos helyek, ahol különös előszeretettel tartózkodnak. Egyes fák (Gn. 3. 12₆ Jud. 9₃₇ 2 Sám. 5₂₄), források (Neh. 2₁₃), sírok (Jes. 65₄ Mt. 5₆), szemétdombok (Zach. 13₂) és árnyékszékek (Dt. 23₁₃₋₁₅), a föld mélye (1 Sám. 28₁₃ Jes. 29₄) notorikus dämonlakások. Dämonok fészkelnek a bejáratnál, a küszöb alatt (Ex. 28₃₃₋₃₅ Jes. 6. Gn. 4₇ 1. Sám. 5₅ Zef. 1₉). Romok, elpusztult és elhagyatott vidékek tele vannak velök (Jes. 13₁₉₋₂₂ 34₁₁₋₁₅).

¹⁾ Valószínűleg dämonnév röbec (Gn. 4₇) és mashit is (Ex. 12₂₃ 2 Sám. 24₁₆) Stade, *Biblische Theologie des Alten Testaments*, 1905. I. 189. old. Hans Duhm, *Die bösen Geister im Alten Testament*, 1904. 8–10. és 14. 15. old. A felsorolt nevek egy része közönséges állatnév attól az alaktól kölcsönözve, amelyben az ilyenfajta dämonok meg szoktak jelenni: száraf és nāhās = kigyó; 'alūqa = pióca vagy vampyr; száir = szőrös, bakkecske; sēd = ? (az asszyroknál = bikadämon); másik része az illető dämonok jellemző sajátosságát kifejező nomen: jiddeoni = tudó; ób = revenant; refaím = erőlenek (vagy óriások?); röbec = heverésző, leselkedő; mashit = pusztító.

²⁾ Csak az exilium utáni időben fordul elő két tulajdonnév, Azazel (Lev. 16) és Lilit (Jes. 34₁₄), de közben az izráeli dämonologia lényeges átalakuláson ment keresztül.

³⁾ Wellhausen, *Reste arabischen Heidenthums*. II. Aufl. 1897. 148. old.

⁴⁾ L. Stade, *Biblische Theologie* 140. old.

Hasonlókép a sivatag is (Jes. 30₆, Gn. 32₂₅₋₃₃, Num. 21₄₋₉). Itt repdesnek és táncolnak a dubiosus fajtájú skorpiók, viperák, baglyok, sündisznók és sakálok társaságában. Kinézésük ilyenkor a tarka környezethez idomul. Szárnyas kígyó és szőrös kecskebak alakot öltenek magokra. Az állatvilággal különben is szoros viszonyban állanak. Számos állat, mint a kígyó, disznó, egér, nyúl és strucc, csak incorporációi a démonoknak. Innen ezeknek sajátos viselkedése és titokzatos természete. Szakadatlan az érintkezés a démonok és az emberek között. Ez az érintkezés lehet békés és barátságos, igen gyakran azonban káros és veszedelmes. A démonok nagy része gonosz indulatú és malivolens.¹⁾ Gyűlölik az embert és örülnek, ha rosszat okozhatnak neki. Természetök leghívebb rajza a mizanthróp Szátán alakjában maradt fenn Hi. 1. 2-ben. Tőlük származik az élet ezernyi baja és szenvedése. Meglepik az alvókat és megölik a gyermekeket (Ex. 12₂₁₋₃₀). Egyszerre irtó pestist hoznak az emberekre (2 Sám. 24₁₅₋₁₆). Megjelenésük váratlan, hirtelen, ki nem számítható. A sivatagjáró, pusztaságban időző vándor soha sincs biztonságban tőlük. Észrevétlenül megmarják, amibe bele pusztul (Num. 21₆), vagy éjszaka idején rája törnek és fojtogatják mint Jákobbal történt a Jabbok környékén, kit csak gigászi ereje mentett meg a haláltól²⁾). Így is nyomorékja maradt a kellemetlen éjjéli látogatásnak Gn. 32_{25, 26}). Minden betegségnek és nyavalyának űk az okai. Belebujnak az emberbe és bűzös folyást és genyes kúteget idéznek elő³⁾, amint hogy a szenny és a piszok az ő igazi elemök⁴⁾. A menstruáció is a démonok műve.⁵⁾ El nem temetett halottak szellemei rettenetes csapás a vidékre. Csavarogni kénytelenek, mert nem tudnak bemenni a nyugalomba és zavarják a földiek békeségét. Az ember nem győz védekezni ellenük (Dt. 21₁₋₉, Jos. 7₂₆, 8₂₀, 2 Sám. 18₁₇). Szemben e kakodémonokkal vannak viszont oly szellemek, amelyek jóindulattal viseltetnek a halandók iránt, nekik használnak és segítenek. Egy részük az

¹⁾ Az araboknál a dzsinnek moraliter indifferensek. Se nem jók, se nem rosszak, hanem majd használnak, majd ártnak aszerint, amint valakivel barátságos vagy ellenséges lábon állanak. (Wellhausen, Reste, 149. old.) Lehet, hogy így volt eredetileg az izráeliekénél is és hogy a differenciálódás csak későbbi időből való, de bizonyára még a pogány korból.

²⁾ Jákob pendantja az araboknál Taabbata Sarran, ki a Güllal akadt össze egy sötét éjszaka a Hudzajl területén és addig viaskodott vele, amíg megölte. Azután az éjjel hátralevő részét a hullán fekvé töltötte el, reggelre kelve pedig a hóna alá vette azt és társaihoz vitte. Agh. 18, 210, 11. 12.

³⁾ Stade, Bibl. Theol. 140. 139. old. Hans Duhm. id. m. 27. old. v. ö. Hi. 18_{13, 14}.

⁴⁾ „Offenbar stammt alle Unreinheit ursprünglich von den Dämonen“ Hans Duhm, id. m. 57. old. V. ö. a ruah tum 'ā-t Zach. 13₂-ben.

⁵⁾ Stade, Bibl. Theol. 140. old.

elholtak lelkeiből requirálódik. Ezeknek sajátossága és értéke tudásukban rejlik, innen egyik nevök, jiddeonim. Ismerik a jövőt és bizonyára sok minden egyebet is. Primitív emberek-nél az elődök a birtokosai az összes ismeretnek (Hi. 8₈₋₁₀). Ki bizonytalanságban és zavarban van, űhözajók fordul (Lv. 19₃₁ 20₆), megkérdezi őket (Dt. 18₁₁) és tudakozódik nálok (Jes. 8₁₉), de nem közvetlenül. A laikussal szóba se állanak, mert nem tud velök bánni és reájuk hatást gyakorolni. A jiddeonim és a velök közel rokon őböt¹⁾ mélyen a föld alatt laknak, a halottak országában, úgy kell őket körülményes hókusz pókuszszal előhívni és felelésre kényszeríteni. Ezt a tudományt pedig csak a szakszerű halottidézők értik. Parancsukra feljön a szellem a föld felszínéig és cirpelő és mormogó hangon (Jes. 8₁₉ 29₄) válaszol a hozzá intézett kérdésre anélkül, hogy a közönséges ember látna belőle valamit (1 Sám. 28.). Máskor beleszáll a halottidézőbe és onnan adja meg a kívánt felvilágosítást²⁾ (Lv. 20₂₇). A citálás mesterességét férfiak és asszonyok vegyesen űzik, de gyakrabban az utóbbiak. Barátságos halottszellemek a terafim is, a házi démonok. A kérdezősködőnek űk is megmondják, hogy mi készül a jövőben (Ez. 21₂₆. Zach. 10₂). Amellett olyan hivatást teljesítenek, mint nálunk az úton talált patkó. Őrködnek, hogy a házba kártokozó démonok be ne tolakodjanak. Kiabrázolásuk, amely hasonló az ember alakjához (1 Sám. 19₁₃), ép azért a küszöb közelében az ajtófélfá mellett van elhelyezve (Ex. 21₆). De vannak egyéb eredetű és egyéb hatású jó démonok is. Némelyek meggyógyítják a sebeket (Num. 21_{8.9}), mások belebújva egyes kiválasztott egyénekbe azokkal rendkívüli képességeket közölnek. Az okkultizmus körébe vágó mindennemű praktikánál űk játszszaák a vezérszerepet. Minden látnoknak és varázslónak megvan a maga démonamanuense, kísérfje vagy társa, mint az arabok mondják. Az álmofejtő démona segélyével oldja meg az álmok értelmét és jelentőségét (v. ő. Gn. 41₃₃), a költőből, aki régi időben egy fokon áll a bűvészszel, a benne levő démon mondja el a csikorgó és nyikorgó verseket (v. ő. Num. 24_{2.3}. 2 Sám. 23₂). Segítő démona van a hősnek is, mely őt csodálatos erő kifejtésére képesíti (v. ő. Jud. 6₃₄ 11₂₉). A kifejezetten

¹⁾ Az őb épúgy halottszellem, mint a jiddeoni, ezért állandóan együtt fordulnak elő (Lv. 19₃₁ 2¹⁾ 6. 27. Dt. 18₁₁ 1 Sám. 28_{3.9} 2 Kir. 21₆ 23₂₄). Homályos, hogy mi a kettő közötti különbség. Lehet, hogy az őb általánosabb értelmű és szélesebb körű, olyan szellem, amely bármely elholtak az alakját magára tudja öltetni (1 Sám. 28₁₁), míg a jiddeoni egy bizonyos elholtak a szelleme, mely csakis ebben az alakban jelenik meg (Budde, Die Bücher Samuel, 178. old.).

²⁾ Az Ó Testámentom görög fordítása a halottidézőt *ἐγγαστρομυθοσ*-nak mondja és evvel elárulja bűvészkedésének titkát.

rossz és kifejezetten jó démonok mellett vannak olyanok is, amelyek nem esnek erkölcsi megítélés alá. Természetökre nézve közömbösek, nem ártnak, nem is használnak, csupán bizonyos elváltozásokat, az egyszerű ember szemében démonikus állapotokat idéznek elő. Aki rendkívül mély álomba merül, azt a ruah tardema tartja fogva (Jes. 29₁₀); a szédülés, bódultság a ruah 'iv' ímtől ered (Jes. 19₁₄); a feleségére féltékeny embert a ruah qin' ā szállotta meg (Num. 5_{14 20}). Valami szellem hatása alatt áll a hazug¹⁾, akinek viselkedése ebben az időben még nem tárgya az etikának, továbbá a gyáva²⁾ (Dt. 20₈), a vőlegény³⁾ (Dt. 20₇) és aki nagy haragra gyúlladt (1 Sám. 11₆). Mert mindenért, ami csak legkevésbé is eltér a rendestől és az átlagtól, a démonok felelősek.

Horváth Aladár.

¹⁾ L. a ruah seqert 1 Kir. 22₂₃-ben.

²⁾ Stade, Bibl. Theol. I. 148. old.

³⁾ Stade, u. o.